

ІННОВАЦІЙНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ЧАСТИНА 1

Кириченко Олександр Анатолійович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права

Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Запропоновано актуальні в контексті євроінтеграційних процесів інноваційні редакції низки статей перспективного Конституційного кодексу України чи іншої країни у частині найбільш ефективного, раціонального та якісного пізнання, визнання, забезпечення та дотримання правового статусу громадян, оперативного попередження порушення цього правового статусу та у разі порушення його максимально можливого відновлення, а також з неминучого притягнення винної особи до відповідного виду, характеру і належного ступеня суворості юридичної відповідальності.

У цьому аспекті розкрита сутність права, свободи, обов'язку та інтересу як базисних категорій правового статусу громадян. Підкреслено, що під правом у такому аспекті треба розуміти можливість певного соціосуб'єкта скористатися конкретним позитивним результатом суспільного розвитку, коли негативний результат у суспільному розвитку може стати такою можливістю лише за наявності Національної програми з повного викорінення цього негативного результату або, принаймні, максимально можливої мінімізації його рівня.

Запропоновано межі правомірності і трирівневий механізм реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів.

Наголошується, що під базисним конституційним обов'язком держави доцільно розуміти максимально ефективно, раціональне та якісне знання, визнання, забезпечення, дотримання, негайне запобігання порушенням правового статусу громадян та його по можливості максимально повне відновлення, а також невідворотне притягнення винної особи до відповідного виду та характеру і відповідного ступеня тяжкості юридичної відповідальності.

Розкрита сутність кожного з п'яти ступенів неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу правового статусу громадян та інших соціосуб'єктів.

Ключові слова: правовий статус (права, свободи, обов'язки, інтереси) громадян, базисний конституційний обов'язок держави, п'ять ступенів неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу правового статусу громадян, межі правомірності і трирівневий механізм реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів.

Kyrychenko Olexandr. Innovative constitutional foundations for ensuring observance and restoring the legal status of citizens in the context of development of European integration processes: part 1

The most relevant in the context of European integration processes, innovative revisions of a number of articles of the prospective Constitutional Code of Ukraine or another country are proposed in terms of the most effective, rational and qualitative knowledge, recognition, provision and observance of the legal status of citizens, prompt prevention of violations of this legal status and, in the case of violations, the maximum possible restoration, as well as from the inevitable bringing of the guilty person to the appropriate type, nature and appropriate degree of severity of juridical responsibility.

In this aspect, the essence of right, freedom, obligation and interest as the basic categories of the legal status of citizens is revealed. It is emphasized, that the right in this aspect should be understood as the possibility of a certain sociosubject to take advantage of a specific positive

result of social development, when a negative result in social development can become such an opportunity only if there is a National Program for the complete eradication of this negative result or, at least, the maximum possible minimization his level.

The limits of legality and a three-level mechanism for realizing the competitive legal status of various sociosubjects are proposed.

It is emphasized, that the basic constitutional duty of the state should be understood as the most efficient, rational and high-quality knowledge, recognition, provision, compliance, immediate prevention of violations of the legal status of citizens and its restoration as fully as possible, as well as the inevitable attraction of the guilty person to the appropriate type and the nature and appropriate degree of severity of juridical responsibility.

The essence of each of the five degrees of inadmissibility of deterioration of the content and/or scope of the legal status of citizens and other sociosubjects is revealed.

Key words : legal status (rights, freedoms, duties, interests) of citizens, basic constitutional duty of the state, five degrees of inadmissibility of deterioration of the content and/or scope of the legal status of citizens, limits of legality and a three-level mechanism for implementing the competitive legal status of various social entities.

Актуальність низки запропонованих у цьому випуску наукового журналу системних правових досліджень зумовлена насамперед положеннями ст. 2 розд. I «Загальні принципи» «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [1], у частині **поваги до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод**, що, як визначено, зокрема, в Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. [2], Паризькій хартії для нової Європи 1990 р. [3] та в інших відповідних документах щодо захисту прав людини: Загальній декларації прав людини ООН 1948 р. [4], Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [5] та ін., а також поваги до принципу верховенства права [6], що повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін, є основними елементами названої Угоди [1] і червоною лінією пронизують як відповідну «Концепцію судово-правової реформи в Україні» [7], так і останні політико-правові доробки у цьому базисному напрямі розвитку української держави [8].

Базуючись на викладених базисних євроінтеграційних принципах, представники наукової школи юриспруденції професора Аланкіра розробили інноваційні редакції тринадцяти статей перспективного Конституційного кодексу України, а рівно

будь-якої іншої держави світу, в частині забезпечення дотримання правового статусу фізичних осіб та інших соціосуб'єктів та максимально можливого його відновлення [9, с. 54, 60–66, 79–85; 10, с. 84–103, 455–482; та ін.], що були не лише досить повно євроінтегровані, а й, головне, презентували подальший конструктивний розвиток відповідних європейських інституцій у контексті вказаних базисних євроінтеграційних принципів і фактично демонстрували високий рівень супроводження євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження доцільно розпочати з урахуванням обмеженого видавничого обсягу цієї наукової статті з викладу лише найбільш актуальних у контексті належного супроводження і розвитку євроінтеграційних процесів **інноваційних редакцій статей перспективного Конституційного кодексу України (іншої держави) в частині найбільш ефективного, раціонального та якісного пізнання, визнання, забезпечення та дотримання правового статусу фізичних осіб та інших соціосуб'єктів, оперативного попередження порушення цього правового статусу та у разі порушення його максимально можливого відновлення, а також з неминучого притягнення винної особи до відповідного виду, характеру і належного ступеня суворості юридичної відповідальності** [10, с. 86–89, 89–90, 99–102, 456–457, 458–463, 475–480; та ін.], а саме :

V. «Межі правомірності та трирівневий механізм реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів»:

«Межі правомірності реалізації правового статусу певного соціосуб'єкта закінчується там, де в той самий час і місці починається порушення будь-якої базисної категорії правового статусу іншого соціосуб'єкта, коли правотворчі органи зобов'язані уникати та викоринювати конкуренцію правових статусів різних соціосуб'єктів (такого, що не може бути реалізований кожною зі сторін в один і той самий час і в тому ж самому місці), а там, де це неможливо, допускати, як виняток, короточасну конкуренцію їх правових статусів, застосовуючи в усіх інших випадках наступні три рівні механізму реалізації конкурентних правових статусів різних соціосуб'єктів:

а) **на першому з рівнів** треба спробувати реалізацію конкурентних правових статусів різних соціосуб'єктів розвести за часом та/або за місцем;

б) у разі неможливості досягти вказаної мети переходять **до другого рівня реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів**, згідно з яким право переважної реалізації такого правового статусу набуває той соціосуб'єкт, який має вищий рівень мотивації до цього, виходячи із загальнолюдських цінностей і принципу справедливості, а одночасна реалізація правового статусу другим соціосуб'єктом уже набуває у такій ситуації ознак відповідного правопорушення;

в) **третій рівень реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів** застосовується у разі неможливості реалізації першого із вказаних рівнів та за наявності приблизно однакового рівня такої мотивації у кожного із соціосуб'єктів із конкурентним правовим статусом, коли право переважної реалізації правового статусу набуває той соціосуб'єкт, який першим заявив про намір реалізувати та/або вже приступив до реалізації свого правового статусу.

А якщо ця ситуація з цими ж соціосуб'єктами повториться, то переважне право реалізації, виходячи із принципу справедливості, набуває вже другий соціосуб'єкт, незалежно від того, хто з них

цього разу першим заявив або вже приступив до реалізації свого правового статусу».

VII. «Базисний конституційний обов'язок держави та державних органів»:

«Базисний обов'язок держави та основну спрямованість діяльності державних органів, гарантом неухильного, одностороннього та точного виконання якого виступає президент держави та органи прокуратури як права рука цього інституту у забезпеченні реальності такої гарантії, становить найбільш ефективно, раціональне та якісне:

1. Пізнання природного (заснованого на загальнолюдських цінностях і принципі справедливості) правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) соціосуб'єктів (фізичних чи юридичних осіб або держави чи міждержавної установи).

2. Правове визнання природного правового статусу соціосуб'єктів (перетворення природних прав, свобод, обов'язків та інтересів соціосуб'єктів у суб'єктивний правовий статус фізичних чи юридичних осіб, держави чи міждержавної установи, тобто врегульований певною нормою конкретного правового акта).

3. Забезпечення належної реалізації названого правового статусу всіх соціосуб'єктів, які постійно або тимчасово проживають на території держави.

4. Оперативне попередження порушення правового статусу вказаних соціосуб'єктів.

5. Максимально можливе відновлення порушеного права, свободи, обов'язків та/або інтересу певного соціосуб'єкта за допомогою:

5.1. Відшкодування збитків (шкоди та упущеної вигоди): 5.1.1. Фізичної та/чи матеріальної та/або первинної моральної шкоди та вторинної моральної шкоди. 5.1.2. Упущеної вигоди.

5.2. Іншого відновлення порушеного правового статусу соціосуб'єкта.

5.5. Неминуче притягнення особи, винної в такому порушенні правового статусу певного соціосуб'єкта, до відповідного виду і характеру та належного ступеня суворості юридичної відповідальності».

XI. «П'ять ступенів неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів»:

«Неприпустимість під час прийняття нових правових актів або внесення до них змін чи доповнень погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів будується на визнанні в державі та неухильному дотриманні принципу верховенства права та має такі ступені захисту:

1. Перший ступінь абсолютної неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу тих проявів правового статусу людини, що належать до категорії найвищих соціальних цінностей, сутність якої полягає в тому, що за жодних, навіть інших виняткових обставин, не допускається у разі прийняття правових актів або внесення до них змін чи доповнень, у т. ч. і до Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави) додаткове погіршення змісту та/або обсягу тих проявів правового статусу людини, які визнані статтею X Конституційного кодексу України (іншої держави) найвищими соціальними цінностями із встановленням вичерпного переліку виняткових обставин, за наявності яких тільки і можливе таке погіршення.

2. Другий ступінь відносної неприпустимості за звичайних обставин погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів, сутність реалізації якого полягає в тому, що за відсутності належним чином обґрунтованих виняткових обставин не допускається у разі прийняття правових актів або внесення до них змін та/чи доповнень погіршення змісту та/або обсягу правового статусу фізичних та/чи юридичних осіб, держави та/або міждержавних утворень.

3. Третій ступінь допустимості лише виняткового і лише тимчасового погіршення змісту та/або обсягу тих проявів правового статусу соціосуб'єктів, що не належать до категорії вищих соціальних цінностей, сутність якого полягає в тому, що у разі обґрунтування парламентом наявності належних виняткових обставин допускається у разі прийняття правових актів або внесення до них змін чи доповнень, у т. ч. до Конституційного кодексу України та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави), погіршення змісту та/або обсягу правового статусу фізичних та/

чи юридичних осіб та/або держави та/чи міждержавної освіти з обов'язковою вказівкою на тимчасовість такого погіршення та на його обов'язкове послаблення або взагалі припинення дії у міру відповідного послаблення чи припинення дії вказаних виняткових обставин.

У разі своєчасного невнесення змін до правового акта або до раніше внесених до нього змін та/чи доповнень, у т. ч. до Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави), які відповідним чином послаблюють або припиняють дію такого погіршення, всі соціосуб'єкти повинні застосувати первинну редакцію правового регулювання відповідних правовідносин, а Генеральна прокуратура України (іншої держави) зобов'язана негайно за своєю ініціативою та/або на підставі звернення інших соціосуб'єктів обґрунтувати фактичну відсутність послаблення чи припинення дії відповідних виняткових обставин або скасувати відповідне положення правового акта або зміни та/чи доповнення до нього, в т.ч. до Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави), що тільки виключно і лише тимчасово погіршувало за наявності певних виняткових обставин зміст та/і чи обсяг правового статусу тих чи інших соціосуб'єктів.

4. Четвертий ступінь абсолютної неприпустимості зворотної дії погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів, сутність реалізації якого полягає у тому, що навіть у разі обґрунтування наявності належних виняткових обставин та необхідності внаслідок цього тимчасового погіршення змісту та/або обсягу правового статусу фізичних та/чи юридичних осіб та/або держави та/чи міждержавної установи у разі прийняття правових актів або внесення до них змін та/чи доповнень, у т. ч. до Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави), забороняється, т. ч. і за наявності цих чи будь-яких інших виняткових обставин, зворотна дія таких погіршувачих зміст та/або обсяг правового статусу певних соціосуб'єктів конкретних положень правових актів або внесених до них змін та/чи доповнень, у т. ч. і до Консти-

туційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави), тобто поширення їх дії на відповідні вже розпочаті та триваючі між цими соціосуб'єктами правовідносини.

Таке незаконне поширення дії цих норм правових актів не тягне за собою жодних юридичних наслідків і мають бути застосовані ті положення норми правового акта або змін та/чи доповнень до нього, у т.ч. і до Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави), які існували на момент початку відповідних правовідносин між цими соціосуб'єктами, а прокуратура з власної ініціативи або на підставі звернення інших осіб має порушити стосовно осіб, винних у такому незаконному поширенні, відповідне судочинство із притягненням їх до належного виду, характеру і ступеня суворості юридичної відповідальності.

При цьому треба мати на увазі, що умисне порушення суб'єктом владних повноважень вимог норми будь-якого правового акта за відсутності обставин, що виключають антисоціальність такого діяння чи вину цього суб'єкта, означає заподіяння істотної шкоди, принаймні інтересам держави, і, отже, вчинення суб'єктом владних повноважень таким чином певного службового кримінального правопорушення за ст. ст. 364, 365 чи ін. КК України [11], а скоєння у такій же ситуації аналогічних діянь будь-якими іншими фізичними особами – «Самоправство» за ст. 356 КК України» [11].

5. П'ятий ступінь абсолютної неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів порівняно із відповідними правовідносинами згідно із правовим актом вищої юридичної сили, сутність реалізації якого полягає в тому, що вона діє за відсутності підстав на застосування будь-якого із перерахованих ступенів і за жодних, навіть виняткових обставин, не допускає у разі прийняття правових актів або внесення до них змін та/чи доповнень подальшого погіршення змісту та/або обсягу правового статусу людини порівняно із відповідними правовідносинами згідно із правовим актом вищої юридичної сили, тобто певних їх положень та/або змін та/чи доповнень до них:

– будь-якого конституційного (органічного) чи поточного закону порівняно із відповідними положеннями Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави);

– будь-якого підзаконного правового акта порівняно із відповідними положеннями певного поточного та/чи конституційного (органічного) закону та/або Конституційного кодексу та/чи Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави);

– підзаконного правового акта певного суб'єкта владних повноважень порівняно із відповідними положеннями підзаконного правового акта суб'єкта владних повноважень вищого рівня та/або певного поточного та/чи конституційного (органічного) закону та/або Конституційного кодексу та/чи Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави);

– будь-яких поточних рішень певного суб'єкта владних повноважень порівняно із відповідними положеннями підзаконного правового акта, прийнятого цим самим суб'єктом владних повноважень, та/або підзаконного правового акта суб'єкта владних повноважень вищого рівня та/або певного поточного та/або конституційного (органічного) закону чи Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави).

Надання згоди на обов'язковість для України (іншої держави) певних положень міжнародного правового акта, що суперечать відповідним положенням Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави), здійснюється парламентом тільки одночасно із процедурою внесення таких змін та/або доповнень до Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави), які вже повною мірою узгоджуються із положеннями міжнародного правового акта та разом з цим не звужують порівняно із попередньою редакцією Конституційного кодексу та/або Кодексу конституційного судочинства України (іншої держави) зміст та/або обсяг правового статусу відповідних соціосуб'єктів.

Невиконання чи неналежне виконання або виконання не в повному обсязі чи неналежним чином вказаних вимог не поширює

на національних соціосуб'єктів (постійно або тимчасово проживаючих на території держави громадян, осіб без громадянства та іноземців) дію ратифікованих парламентом відповідних положень Міжнародного правового акта.

Представлені найбільш актуальні в контексті реалізації і розвитку євроінтеграційних процесів інноваційні редакції статей перспективного Конституційного кодексу України, а рівно будь-якої іншої країни світу, не претендують на завершеність. Вони створюють лише належну доктринальну, проектну законодавчу та іншу прикладну

основу для започаткування широкої коректної наукової дискусії з розробки такого загальновизнаного варіанту вирішення цих проблем, що був би не лише досить повно євроінтегрований, а, головне, презентував і подальший конструктивний розвиток відповідних європейських інституцій у контексті базисних євроінтеграційних принципів, насамперед із безумовного забезпечення верховенства права та дотримання і відновлення правового статусу особи та інших соціосуб'єктів, і таким чином демонстрував би найвищий рівень супроводження євроінтеграційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 16 вересня 2014 р. *Zakon.rada.gov.ua* : вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
2. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, Хельсинки, от 1 августа 1975 г. *Zakon.rada.gov.ua* : вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text.
3. Парижская хартия для новой Европы : итоговый документ Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, Париж, от 21 ноября 1990 г. *Zakon.rada.gov.ua* : вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_058#Text.
4. Загальна декларація прав людини (укр/рос) від 10 грудня 1948 р. *Zakon.rada.gov.ua* : вебсайт. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Zakon.rada.gov.ua* : вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
6. Верховенство права. Доповідь Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії), Венеція, від 26 березня 2011 р. URL: [https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webformsdocuments/default.aspx?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
7. Концепція судово-правової реформи в Україні : Затв. постановою Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. № 2296-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 30, ст. 426. *Zakon.rada.gov.ua* : вебсайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>.
8. Напрацювання проекту ЄС «Підтримка впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» (Association4U). 04/02/2020 18:07. *Євроінтеграційний портал* : вебсайт. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/infografika/napracyuvannya-proektu-yes-pidtrymka-vprovadzheniya-ugody-pro-asociaciju-mizh-ukrayinoyu>.
9. Кириченко О.А., Ланцедова Ю.О., Тунтула О.С. Інновації юриспруденції та законності у сфері транспорту і транспортних технологій : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 95 с. URL: <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/37>.
10. Кириченко О.А., Ткач Ю.Д., Бондаренко І.В. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O.; Київ : Видавець Назаров О.А., 2022. 2-ге вид. 1012 с.
11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2001, № 25–26, ст. 131, зі змінами згідно із Законом України № 2198-IX від 14 квітня 2022 р. *Zakon.rada.gov.ua* : вебсайт. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.